

Тема. Вступ. Суспільні передумови появи гендерного напрямку в системі соціально-гуманітарного знання.

Мета: усвідомлення педагогами необхідності набуття знань історичних аспектів принципу рівних прав та можливостей, пробудження інтересу до гендерної політики через залучення до вивчення мінародних та вітчизняних документів з гендерної рівності та недискримінації.

План

1. Предмет, мета й завдання навчальної дисципліни.
2. Гендерні аспекти системи прав людини: ідеологія гендерного рівноправ'я.
3. Історична генеза реалізації принципу рівних прав і можливостей.
4. Всесвітні конференції по становищу жінок 1975-1995 роки: історична ретроспектива (Мехіко, Копенгаген, Найробі, Пекін).
5. Правове забезпечення гендерної рівності в Україні.

Ключові поняття: гендерне рівноправ'я, гендер, гендерна асиметрія, гендерна дискримінація, гендерна диференціація, гендерна політика, гендерна рівність, гендерна сегрегація, гендерна стратифікація, гендерне насильство, гендерні квоти, гендерний індекс людського розвитку, емансипація, жіночий рух, жіночі дослідження, матриархат, права людини, патріархат, позитивна дискримінація, фемінізм, гендерні дослідження.

1. Гендерні аспекти системи прав людини: ідеологія гендерного рівноправ'я.

Обов'язковою умовою прогресу суспільства є створення умов для реалізації рівних прав та можливостей жінок та чоловіків. Після закінчення II Світової війни Організація Об'єднаних Націй розпочала глобальне просування проблематики прав людини, а серед них на першому місці - заборона дискримінації: в фундаментальних актах ООН (Хартія ООН, Загальна Декларація прав людини, Пактах ООН з прав людини).

- Право на рівність серед прав і свобод людини - на першому місці. Ідеологія гендерного рівноправ'я - система ідей і поглядів, понять і уявлень про побудову суспільства і взаємовідносин в ньому чоловіків і жінок як двох соціальних спільностей, що враховує і виражає інтереси обох соціальних груп - чоловіків і жінок. В силу цього ідеологія гендерного рівноправ'я є ідеологією конструктивною, що несе нову культуру взаємин в ім'я досягнення соціальних цілей.

- Рівність чоловічої та жіночої соціальних статей означає рівність соціального статусу, всезагальну участь у всіх сферах суспільства, державного та приватного життя на основі самоусвідомлення особистісних потреб та інтересів, долання елемента ієрархічності, за якою чоловіки історично розглядалися як істоти вищі, а результати їхньої діяльності оцінювалися як суспільно більш значущі, ніж ті, що були досягнуті жінками.

- Рівність прав означає наділення чоловіків та жінок юридично однаковими правами в усіх сферах життя та юридичне забезпечення рівних умов їх здійснення.

- Рівність можливостей – це фактична можливість користування правами і свободами людини незалежно від статі.

- Принципово важливими для визначення цих понять є два міжнародно-правові документи – Конвенція з ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. та Декларація про рівноправність жінок і чоловіків, прийнята у 1988 р. на 83-й сесії Ради Міністрів Європи.

- Існує 3 головні причини *привернення* уваги до загальнолюдських прав жінок:

- 1) необхідність інформувати жінок про те, що вони мають права людини та повинні їх використовувати,

- 2) необхідність оприлюднювати випадки порушення прав на підставі гендеру та боротися з ними,

- 3) необхідність сформулювати нову практику прав людини, яка повністю вирішуватиме питання загальнолюдських прав жінок.

2. *Історична генеза реалізації принципу рівних прав і можливостей (жіночий рух, фемінізм, «Women's studies»).*

- В історії жіночого руху виділяють три періоди (хвилі).

- *Перший період* починається в кінці XVIII ст. і триває до першої половини XX ст. Фемінізм (від лат. femina – жінка) – жіночий рух, що виник у XVIII ст., за рівні права жінок і чоловіків. Процес надання жінкам права голосу розпочався наприкінці XIX ст. У XIX ст.

- *Другий період* фемінізму пов'язують із виходом книги С. де Бовуар «Друга стаття» у 1949 р. С. де Бовуар аналізує численні міфи, які представляють жінку з точки зору чоловіків.

- У 70-х рр. у Сполучених Штатах Америки з'явилася не тільки «нова соціальна історія», аще й так звані *women's studies*, що дослівно перекладається як *вивчення жіноцтва* або *жіночі дослідження*. Жіночі дослідження стали джерелом і створили теоретичну базу для виникнення власне гендерних досліджень (*gender studies*), які ведуть початок від 70-х років XX століття.

- *Гендерні відносини* виникають в контексті політичної діяльності з приводу уявлень, пов'язаних із розподілом *соціальних ролей чоловіка і жінки*, сприйняттям відповідних психофізіологічним ознакам і станам ідентичностей, утвердженням конструктивних та функціональних норм.

- *Третій період* отримав визначення постфемінізму (конструктивістський, ліберальний, інтелектуальний, радикальний, культурний, антирасистський фемінізм), який виник у 90-ті роки XX ст. Також виокремлюють період (в хронологічних межах від 1972 по 2005 рр.) пов'язаний із поширенням принципів рівності на сферу соціальних статутів та відносин.

-

3. *Всесвітні конференції по становищу жінок 1975-1995 роки: історична ретроспектива (Мехіко, Копенгаген, Найробі, Пекін).*

- Перша всесвітня конференція зі становища жінок була скликана в Мехіко в 1975 році. Цей рік був оголошений Міжнародним роком жінки. В грудні 1979 року було прийнято Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок.

Конвенція, що отримала назву «Білль про права жінок». ООН і зобов'язувала країни протягом року після ратифікації, а потім кожні чотири роки доповідати про вжиті заходи щодо подолання перешкод, що стоять перед ними на шляху до виконання положень Конвенції. 10 грудня 1999р., в День прав людини, був відкритий для підписання

- На Другій всесвітній конференції зі становища жінок, скликаній у Копенгагені в 1980 році був визнаний факт виникнення невідповідності між гарантованими правами й умінням жінок користуватися цими правами.

- Рух за гендерну рівність одержав справжнє світове визнання на Третій всесвітній конференції зі становища жінок під назвою «Всесвітня конференція для огляду й оцінки досягнень Десятиліття жінки ООН: рівність, розвиток і мир»(Найробі, 1985р.) .

- Віденська декларація (Відень, 1993 р.). проголосила, що *«права людини, жінок і дівчаток є невіддільним і неподільним складником загальних прав людини»*.

- Декларація і Платформа дій Четвертої Всесвітньої конференції ООН зі становища жінок (вересень 1995 р., Пекін) відобразили 12 найважливіших проблемних областей, в яких криються головні перешкоди на шляху до прогресу жінок, що вимагають прийняття конкретних заходів з боку урядів і громадянського суспільства: жінки і злидні; освіта та професійна підготовка жінок; жінки та охорона здоров'я; насильство над жінками; жінки в період збройних конфліктів; жінки та економіка; участь жінок у роботі директивних органів і в процесі прийняття рішень; інституційні механізми поліпшення становища жінок; жінки і права людини; жінки та засоби масової інформації; жінки та навколишнє середовище; дівчата.

- Україна долучилась до головних міжнародних зобов'язань щодо забезпечення гендерної рівності, включаючи Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1980) та її Факультативного протоколу, Пекінську декларацію та Платформу Дій (1995); встановила національні законодавчі та політичну систему для гендерної рівності,

включаючи Державну програму щодо забезпечення рівних прав та можливостей для чоловіків та жінок (до 2016), а також Національний план дій «Жінки, Мир та Безпека» (2016) у якості додатку до Резолюції Ради Безпеки 1325.

3. Гендерна політика в Україні та стратегії забезпечення гендерної рівності в освіті.

Стосовно правової бази гендерної рівності у нашої країни, то найбільш системно і повно положення щодо рівності статей сформульовані в статті 24 Конституції України, та в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає основні стратегії забезпечення гендерної рівності в освіті (ст.21): рівні умови для жінок і чоловіків під час вступу до навчальних закладів, оцінки знань, надання грантів, позик студентам; підготовку та видання підручників, навчальних посібників вільних від стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка; виховання культури гендерної рівності, рівного розподілу професійних і сімейних обов'язків. Проведення експертизи навчальних програм, підручників та навчальних посібників для навчальних закладів щодо відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Які тенденції сьогодні, треба побачити і зреагувати на них?

За даними МОМ станом на 11 травня 2022 року кількість ВПО в Україні складає 7,7 млн. осіб, тобто кожний шостий українець і українка вимушені покинути свої домівки.

При цьому більше половини переселенців повідомили про відсутність деяких харчів. Також 28% сімей з дітьми до п'яти років зіткнулися з труднощами в отриманні достатньої кількості їжі для своїх дітей.

Інша тенденція - наче протилежна, проте вона пов'язана з попередньою. Значно скоротилася кількість соціальних працівників, які надавали відповідні послуги на регіональному та місцевому рівнях, крім того скоротилася

кількість закладів, які надавали ці послуги: Донецька, Луганська, Херсонська області закриті всі заклади.

Ще однією гострою проблемою є обмеженість ресурсів з одного боку, з іншого необхідність спрямовувати їх на посилення обороноздатності країни.

Яким чином виходити з цієї складної ситуації? На виконання Рамкової програми співробітництва між Урядом України та ООН, підписаної Віце-прем'єр-міністеркою з питань європейської та євроатлантичної інтеграції щодо запобігання сексуальному пов'язаному із конфліктом, мінсоцполітики спільно з Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики, неурядовими та громадськими організаціями розпочато процес оновлення НПД 1325, наразі проведено ряд стратегічних сесій та готується проект документу для погодження з ЦОВВ та ОДА.

Інша складова – це підтримка міжнародної спільноти через фінансування діяльності громадських організацій і тут має бути забезпечено координацію та співпрацю як між проектами та і з органами влади на всіх рівнях. Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію 20 червня 2022 р. Конвенція є найбільш всеосяжним міжнародним договором щодо боротьби з насильством стосовно жінок і домашнім насильством. У 2022 році відбувається оновлення Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року. На сайті Кабінету Міністрів України розміщено текст Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. <https://www.kmu.gov.ua/.../pro-skhvalennia-derzhavnoi...>

Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року дозволяє освітянам бачити межі своєї відповідальності у цих питаннях, а також мати практичні підказки щодо того, як саме досягати гендерної рівності. Основні стратегічні цілі названої Стратегії можна викласти у таких тезах: 1. Фіксація ідей гендерної рівності у всіх документах, якими керуються освітяни. 2. Поширення гендерно чутливих політик та практик у закладах освіти. 3. Підвищення кваліфікації освітян у питаннях рівних прав та можливостей

жінок і чоловіків. 4. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидія будь-якій дискримінації. У межах реалізації стратегічної цілі у якості прикладів гендерно чутливих практик можна навести цілу низку ініціатив серед яких: 1) створення безбар'єрного, інклюзивного середовища, дружнього до сімей з дітьми та маломобільних груп населення; 2) навчання/виховання атмосфери взаємоповаги, взаємодії, колегіальності, інклюзивності, неповторної індивідуальності кожної особи; 3) формування уявлення про рівні права та можливості жінок і чоловіків, про рівність жінок і чоловіків та партнерства у сім'ї та суспільстві, безпеку та згоду у стосунках, розкриття нав'язуваних інформаційними джерелами стереотипів за ознакою статі або інших стереотипів, що принижують гідність жінок і чоловіків; 4) заохочення хлопців і дівчат до спільної господарсько-побутової праці, спільних занять/ігор, спільного користування ігровим/навчальним інвентарем; 5) надання здобувачкам і здобувачам освіти повної та вичерпної інформації щодо можливості професійного самовизначення та оволодіння професійними вміннями відповідно до особистісних здібностей та інтересів без обмеження їх рамками "жіночих/ чоловічих" професій; проведення кампаній для інформування та мотивації дівчат і жінок щодо вибору нестереотипної кар'єри STEM; 6) використання гендерно чутливої та недискримінаційної мови тощо. Стратегічна ціль, окрім іншого, містить цілу низку напрямів роботи, що пов'язують гендерну рівність з безпекою, розв'язанням конфліктів, післявоєнним відновленням, адже визнано, що рівень гендерної рівності пов'язаний з рівнем конфліктів у суспільстві і навпаки. Наскрізними завданнями Стратегії вже традиційно є удосконалення збору даних, дезагрегованих за ознакою статі, а також критичне осмислення та подолання гендерних стереотипів.